

Artikel

Zorgen of verzorgd worden, dat is de vraag

Milan Gies, *no title*, 2017. Foto uit de serie *Bernard*

Kunstenaars creëren nieuwe werelden vanuit hun vrije geest. Losgeweekt van conventies vormen zij een welkome tegenhanger van de strakke en geordende wereld. Maar hoe vrij moet en kan de kunstenaar zich in de maatschappij bewegen? En andersom, welke verzorgende rol heeft de kunstenaar naar de maatschappij? Drie kunstenaars uit verschillende disciplines reflecteren op de relatie tussen kunstenaarschap en zorg.

Wietse Schmidt

Reflectie op de relatie kunstenaarschap en zorg

Fotograaf Milan Gies volgt al ruim zeven jaar zijn vriend Bernard met de camera. In de loop der jaren zag hij zijn energieke maat van de theaterschool steeds meer wankelen in het leven. Zijn vriend gleed langzaam af tot een zwaarmoedig persoon. 'We deelden beiden een fascinatie voor de donkere kant van de kunst. Helaas is het bij hem doorgeslagen en is hij zich steeds meer gaan vereenzelvigen met die donkere kant.' Gies exposeert momenteel een serie over Bernard in het Museum van de Geest in het Dolhuys in Haarlem en werd met verschillende zorgaspecten geconfronteerd. Kon hij zijn kwetsbare vriend tentoonstellen en is dit soort kunst in belang van de zorgbehoevende of van hemzelf?

Oog voor de ander

Het antwoord is volgens Gies niet eensluidend. 'Met mijn fotografie draag ik bij aan beeldvorming. Hoe we naar de ander kijken en over de ander denken is belangrijk. Zorg begint met oog hebben voor de ander. Toch is het geen feitelijke zorg en moeten we uitkijken dat we niet te voorzichtig met de ander omgaan. Ik ben ook docent fotografie en merk dat veel studenten heel terughoudend zijn met kwetsbare en zorgbehoevende mensen. We voeren dan uitgebreide discussies over ethische dilemma's. Hoe ver kun je gaan en heb je de plicht de ander te beschermen? Het feit dat je je ermee bezighoudt betekent dat je begaan bent met de ander, maar je moet ook beseffen dat je fotograaf bent. Je werkt aan je eigen carrière en moet jezelf etaleren. Soms wringt dat.'

Hugo Kaagman,
omslag
*De Autonome
KoeCrandt*,
nr. 50, 1979.
Gestencilde print,
www.kaagman.nl

Een betere wereld

Beeldend kunstenaar Hugo Kaagman is een exponent van de punk- en krakersscene in de jaren zeventig. 'We hadden een pand gekraakt en samen met een vriend produceerden we het punkblaadje *Koeccrandt*, waarvoor ik stukken schreef en illustraties maakte. De punkbeweging meende dat alles naar

de kloten ging en dat de westerse samenleving kapot zou gaan. Het was halverwege de jaren zeventig, na de tijd van Roel van Duijn met zijn anarchistische protestbeweging Provo en het rapport van de Club van Rome, waarin een verband werd gelegd tussen economische groei en het milieu. We waren ons zeer bewust van de milieuproblematiek. We hadden het verlichte gevoel dat wij wel wisten wat er aan de hand was. Punk had geen vertrouwen in de maatschappij en was van *do it yourself*. Ik begon een punkclub

en een galerie voor graffiti en we hadden een eigen drukkerij. Punk was een autonome cultuur en had de maatschappij niet nodig.'

Hoewel punk zich buiten de maatschappij leek te stellen, verlangde het in principe juist naar zorg voor een betere wereld. Kaagman: 'Kunst moet conceptueel zijn, er moet een idee achter zitten. Ik wil de →

Hugo Kaagman,
Upsetter Painting,
1996. Acryl op doek,
100 x 100 cm.
www.kaagman.nl

mensen laten nadenken en stel problemen en discrepanties in de samenleving aan de kaak. Ik zie dat er veel mis is en mensen moeten kritisch zijn en niet zomaar alles aannemen. Ik gebruik humor en maak veel kunst voor op straat. Het moet gezien worden, zodat mensen erover gaan praten.'

Intrinsieke motivatie

Sophia Maria Kienhuis noemt zichzelf autonoom dansend kunstenaar. Ze is professioneel danseres en choreografe en geeft onder meer dansles, maakt (dans)kleding, is zangeres en tekstschrijfster en docente geweldloze communicatie, wat van grote invloed is op alles wat ze doet. 'Het klinkt misschien een beetje hapsnap, maar voor mij komt alles bij elkaar. Ik gebruik muziek, zang en dans om mensen fysiek en emotioneel in beweging te brengen. Het principe van geweldloze communicatie legt de focus op gevoelens en behoeften. Het gaat niet om vraagstukken van goed of fout, meningen of gelijk halen. Het gaat om afstemming en verbinding. Als je met een open blik de wereld in kijkt en verzoeken doet in plaats van bevelen geeft, zijn mensen eerder geneigd naar je te luisteren. Je zegt niet luister naar mij, maar je nodigt mensen uit te doen wat ze willen doen. In mijn ogen zijn mensen op hun mooist als ze dansen; als ze opgaan in wat ze doen.'

Als danseres is Kienhuis voornamelijk bezig met zelfexpressie. Ze wil mensen met haar voorstellingen niet uit hun huis trekken en uit hun eenzaamheid halen, omdat anderen dat opdragen. Ze doet het vanuit een intrinsieke motivatie. 'Het is mijn roeping om te dansen en te bewegen en dat ook samen met anderen te doen. Toen ooit een mevrouw bij een heftige performance wegliep, heb ik later met haar gesproken en naar haar verhaal geluisterd. De performance confronteerde haar met haar gevoel door niemand gemist te worden. Door naar haar te luisteren, voelde ze zich begrepen en gezien. Ze is later vaker naar mijn voorstellingen teruggekomen.'

Het is voor Gies vanzelfsprekend dat hij als fotograaf geëngageerd is én autonoom. 'Mijn motivatie is werk maken. Mijn werk heeft vooral een autobiografische oorsprong, ik heb zelf ook in het leven gewankeld. Mijn werk is een

Sophia Maria Kienhuis, performance tijdens stads-wandeling Haarlemse Ondernemers Sociëteit, St. Bavokerk Haarlem.

worsteling om vrij te kunnen zijn. Thema's als vallen en opstaan, kwetsbaarheid en sporen van pijn komen altijd in mijn werk terug. Dat is wie ik ben en hoe ik mij voel. Gezien mijn eigen worsteling met het leven is het voor mij vanzelfsprekend dat ik me ook met de kwetsbaarheid van de ander bezighoud. Als ik kunst zou maken om een ander te helpen of de wereld te verbeteren, dan zou het ander werk worden. Ik ben geen activistische kunstenaar. Ik moet gewoon mijn werk maken en laten zien hoe ik de dingen zie. Dat doe ik natuurlijk wel met respect voor de ander. Ik wil graag een bril zijn of spiegel waardoor mensen mogelijk anders gaan kijken. Hierdoor maak ik een dialoog mogelijk en kan het gesprek op gang komen'.

Zorgtaak

De fotograaf meent dat je als kunstenaar wel altijd afhankelijk bent van het tijdperk waarin je leeft. 'Er is in musea en onder kunstenaars een beweging gaande waarin we meer verantwoordelijkheid voelen om na te denken over zaken als emancipatie, discriminatie en inclusiviteit. Een voorbeeld is de manier waarop vrouwen voorheen werden afgebeeld in de kunst, vanuit een veelal mannelijk perspectief. Dit is nu echt aan het veranderen. Ik reflecteer op de tijdgeest. Mijn thema's passen goed bij de huidige ontwikkelingen. Ik werk veel met daklozen en verslaafden, die ik vaak langere tijd zie. Een belangrijk onderdeel van dit proces is een relatie opbouwen, interesse tonen en het gevoel geven dat ze gezien en gewaardeerd worden. Maar ik wil niet pretenderen dat ik ze echt help.'

In de jaren negentig begon Kaagman met het schilderen in Delfts blauw-motieven, een stijl waarmee hij grote bekendheid verwierf. Zijn

kunstwerken vlogen op British Airways-vliegtuigen de hele wereld rond. 'Ik speel veel met de notie van hoge en lage cultuur. Delfts blauw werd lange tijd gebruikt als motief voor toeristische kitsch, maar is in de Chinese variant een gewaardeerde kunstvorm. Met het Delfts blauw toon ik dat onze cultuur gezien mag worden, maar ik verwijs er ook naar dat we geen homogene cultuur zijn. De oorsprong van het Delfts blauw ligt natuurlijk in China. Iedereen moet iets bijdragen aan de wereldcultuur en het is de taak van de kunstenaar om alles te verbinden. Ik ben het er dan ook niet mee eens dat de multiculturele samenleving zou zijn mislukt. Het is de enige toekomst die er is en het is nog in ontwikkeling. Ik moet de mensen wakker maken, dat is mijn taak.'

Ook Kienhuis laat mensen met haar danslessen en performances in zekere zin ontwaken. Ze is zich daarbij bewust van haar zorgtaak. 'In de voorbereidingen van mijn lessen en performances ben ik bezig met wat mij beweegt en hoe ik dat kan delen op een manier die mogelijkwijs positief bijdraagt aan mijn studenten of de aanwezigen. Ik probeer het hun te geven door ze in beweging te zetten. Ik laat hen dansen en voelen en geef daarmee een zet in de goede richting. Als je dingen niet expliciet benoemt, kan het vaak veel beter werken. De eigenzinnigheid van de kunstenaar kan mensen dingen op een geheel andere wijze laten zien.'

Zelfzorg

De danseres zorgt daarnaast ook goed voor zichzelf. 'Ik moet het hebben van mijn lichaam en gezondheid. Als ik ziek ben of een blessure heb kan ik niet werken. Ik leef daarom als een soort Olympische sporter. Ik doe diverse trainingen; van zwemmen, ballet en moderne dans tot bikram yoga en pilates en ik besteed veel aandacht aan gezonde voeding. Als ik mij slecht voel dan schrijf ik daar een tekst over en ga ik dansen. Ik ga juist naar dat gevoel toe, ik daal naar de bodem van de oceaan en kom dan uiteindelijk weer droog boven.'

Kaagman maakt zich soms lichtjes zorgen over zijn toekomst. 'Ik ben al wat ouder en heb altijd gedacht dat mijn kunst mijn pensioen zou zijn. Maar juist omdat ik ouder ben en al wat langer

meedraai, word ik minder interessant en ben ik minder gewild. En wie draagt er straks zorg voor mijn werk als ik er niet meer ben?' Toch meent Kaagman dat het niet de taak is van de overheid om kunstenaars te ondersteunen. 'Ik krijg AOW en de staat betaalt al zoveel, ook op het gebied van kunst. Je kunt ook niet meer geld uitgeven dan er is. De overheid zou het alleen misschien iets beter moeten besteden.'

Ook Gies meent dat de kunstenaar zelf verantwoordelijkheid draagt voor zijn welzijn. 'Ik geef naast mijn fotografie les om goed rond te kunnen komen, dat is op zich prima. Ik ben wel een voorstander van het basisinkomen. Dat geeft de kunstenaar, maar ook andere mensen, wat meer ruimte.' Volgens Kienhuis doet de overheid op zich voldoende voor de kunstenaar. De rijks- overheid en gemeenten hebben budget voor kunstprojecten en kunst- en cultuuronderwijs. Toch heeft ze een puntje van kritiek. 'Het gevecht van bestaande initiatieven om subsidies, zekerheid en continuïteit is soms ronduit slopend. We kunnen meer structurele ondersteuning gebruiken, zoals goede plekken waar je betaalbaar kunt trainen en repeteren. Oefenen en bijhouden is het allerbelangrijkst om op hoog niveau te kunnen blijven dansen.'

De drie kunstenaars menen dat de overheid niet een speciale verantwoordelijkheid heeft om voor hun beroepsgroep te zorgen. Wellicht is het de aard van de kunstenaar. Ze kunnen hun eigen boontjes op hun eigen wijze doppen. Zelfstandigheid en zelfbeschikking staan hoog in het vaandel en het maken van kunst staat voorop. Een kunstenaar staat midden in de samenleving, reflecteert erop en wil impact maken. Juist daaruit blijkt dat ze wel degelijk een verantwoordelijkheid voelen naar de maatschappij. •

Wietse Schmidt
is freelance
journalist en
schrijft over kunst,
cultuur en reizen